

מלבן - כיבוס

מלאכת מלבן כוללת כיבוס והסרת כתמים. ישנם דברים נוספים שייתכן שכלולים באיסור: סחיטה, שריית הבגד וכדומה. יש לברר גם את איסור ליבון בבד, עור, סינטטי וכדומה. מהו האב? מהי התולדה? מהן היסודות של מלבן? תראו זאת בע"ה במקורות הבאים, המובאים בקצרה. בהצלחה, יוסף צבי רימון

משנה, שבת עג:
אבות מלאכות ארבעים חסר אחת: הזורע, והחורש, והקוצר, והמעמר, והדש, והזורר, הבורר המוחן והמרקד, והלש, והאופה. הגוזז את הצמר, המלבנו...

כיבוס

רמב"ם (פ"ט ה"י):
"המלבן את הצמר או את הפשתן או את השני וכן כל כיוצא בהן ממה שדרכו להתלבן חייב".
רמב"ם שם ה"א:
"המכבס בגדים הרי הוא תולדת מלבן וחייב".

רש"י (שם):
"המלבנו - מכבסו בנהר".
רש"י בזבחים צד: (ד"ה היתה עליו לשלשת):
"וכיבוס אב מלאכה הוא, היינו מלבן".

סחיטה

משנה, שבת קמז: משנה. הרוחץ במי מערה ובמי טבריא ונסתפג אפילו בעשר אלונטיאות - לא יביאם בידו. אבל עשרה בני אדם מסתפגין באלונטית אחת פניהם ידיהם ורגליהם, ומביאין אותן בידן.	רש"י שם: ... לא יביאם בידו (אפילו יש מעט מים יש חשש) ... שמא ישכח ויסחט. אבל עשרה בני אדם - הואיל ומרובין הן - מדכרי אהדדי.
---	---

שבת קיג: רב הונא: היה מהלך בשבת ופגע באמת המים, אם יכול להניח את רגלו ראשונה קודם שתעקר שניה - מותר, ואם לאו - אסור. מתקיף לה רבא: היכי ליעביד? ליקף - קמפיש בהילוכא, ליעבר - זימנין דמיתווסן מאני מיא [מתרטיבים הבגדים במים], ואתי לידי סחיטה! אלא: בהא, כיון דלא אפשר - שפיר דמי.	רש"י שם: קודם שתעקר שנייה - שאין רחבה יותר מכדי פסיעה, ורגלו אחת לצד זה, ושניה לצד זה. מותר - אף לדלג ולעקור את זו קודם שנחה ראשונה. אסור - לקפוץ.
---	---

ר"ת בספר הישר (רפ"ג):
נ"ל דאיכא תרי גווני סחיטה: חד משום מפרק דהוי תולדה דדש, כי האי דסחיטת זיתים וענבים וכבישין בחבית שנשברה והיא דספוג שאין לו בית אחיזה... ויש סחיטה שיש בה משום ליבון. היא דיש בה ליבון איסרא בכל מקום ליבון, כגון צמר ובגד פשתים. ודברים שיש בהן ליבון דווקא במים, אבל לא ביין ושמן...

רמב"ם (פ"ט ה"א):
המכבס בגדים הרי הוא תולדת מלבן וחייב. והסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו, הרי זה מכבס וחייב, שהסחיטה מצרכי כיבוס, כמו שההגסה מצרכי הבישול...

שרייה

לע"נ

מ"ר הרב אהרן ב"ר יחיאל
[ליכטנשטיין] זצ"ל

זבחים צד:

אמר רבא: כל כיבוס דלית ליה כיסכום, לא שמייה כיבוס.

רש"י: "כסכוס - משפשף צידו על צידו זה, כדרך

המכבס בגדים, אוחז המגד בשתי ידיו ומשפשף".

מה דין שרייה ללא כסכוס?

זבחים צד:

בגד - שרייתו זהו כיבוסו, רבא לטעמיה, דאמר רבא: זרק סודר למים - חייב...

שבת קמב:

היתה עליו לשלשת - מקנחה בסמרטוטו; היתה של עור - נותנין עליה מים עד שתכלה.

שבת קכ.

אמר רב יהודה אמר רב: טלית שאחז בה האור מצד אחד - נותנין עליה מים מצד אחר, ואם כבתה - כבתה.

יומא עז:

תנו רבנן: ההולך להקביל פני אביו או פני רבו, או פני מי שגדול ממנו - עובר עד צוארו במים, ואינו חושש.

ביצה יח.

דאמר רב חייא בר אשי אמר רב: נדה שאין לה בגדים - מערמת וטובלת בבגדיה.

תוס' (שבת קיא: ד"ה

האי); וי"ל דדוקא היכא דאיכא טיפת דם או טינוף אמר שרייתו זהו כיבוסו.

רא"ש (יומא, פ"ח סימן ד):

אבל גבי נידה הטובלת בבגדיה ומקביל פני רבו שנכנס במים עם בגדיו ושורה אותם, אפילו הם שחורים מחמת שהם ישנים, לא שייך בהם כיבוס.

ר"ת (ספר הישר ס"ס רפ"ג; מובא בתוס'

בשבת קיא: סד"ה האי):

ומצא ר"י מוגה בספר הישר דלא אמר שרייתו זהו כיבוסו בדבר שאינו כ"א לכלוך כמו סיפוג באלונטית וקינוח ידים במפה והני שהולכין במים עם הבגדים הוי נמי דרך לכלוך ולא דרך נקיון ועל תינוק שלכלך בגדי אמו במי רגלים אין לזרוק עליו מים דשרייתו זהו כיבוסו ושמע ר"י מפי הנשים שהתיר ר"ת [ליטול ידיה] ולקנח ידיה בבגד כיון שהוא דרך לכלוך כדי שתוכל להתפלל ולברך ואין נראה לר"י שהרי היא מתכוונת לטהר הלכלוך ודרך רחיצה וליבון הויה זה הקינוח.

ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן - קב]

למדנו שעל הבגד לא יתן מים דשרייתו זהו כבוסו מדלא תנא להיתירא אלא של עור מכלל דכל מילי דלא הוי עור אסור לתת עלי' מים. ושמעתי לפרש דלא מיתסר נתינת מים אלא בלשלשת כדתנן היתה עלי' לשלשת ואינה נראית דהא במילתא דרבא דקתני זרק סודר במים חייב ולא קתני לשלשת והא דתנן לשלשת אורחא דמילתא קתני שבמקום לשלשת נותנים מים והא דתניא נדה מערמת וטובלת מפרשינן לה בבגדי עור... וכן מצאתי בה"ג של רב יהודאי גאון שאפילו בלא לשלשת אסור לתת מים על הבגד... הלכך צריך להזהר שלא לתת מים על הבגד בין של פשתן בין של צמר ואפילו ידיו מטופחות במים מרובים צריך שלא יקנחם בבגד בעוד שהמים מרובים עליהם ולריבוי המים לא ידעתי שיעורין הלכך מנהג כשר הוא כשאדם רוחץ ידיו בשבת שיזרוק המים מעל ידיו וינער בכח קודם קינוחו במפה או בבגד.

אסור דרך ניקיון (גם אם אין כתם).

היתר שרייה הוא בדרך לכלוך.

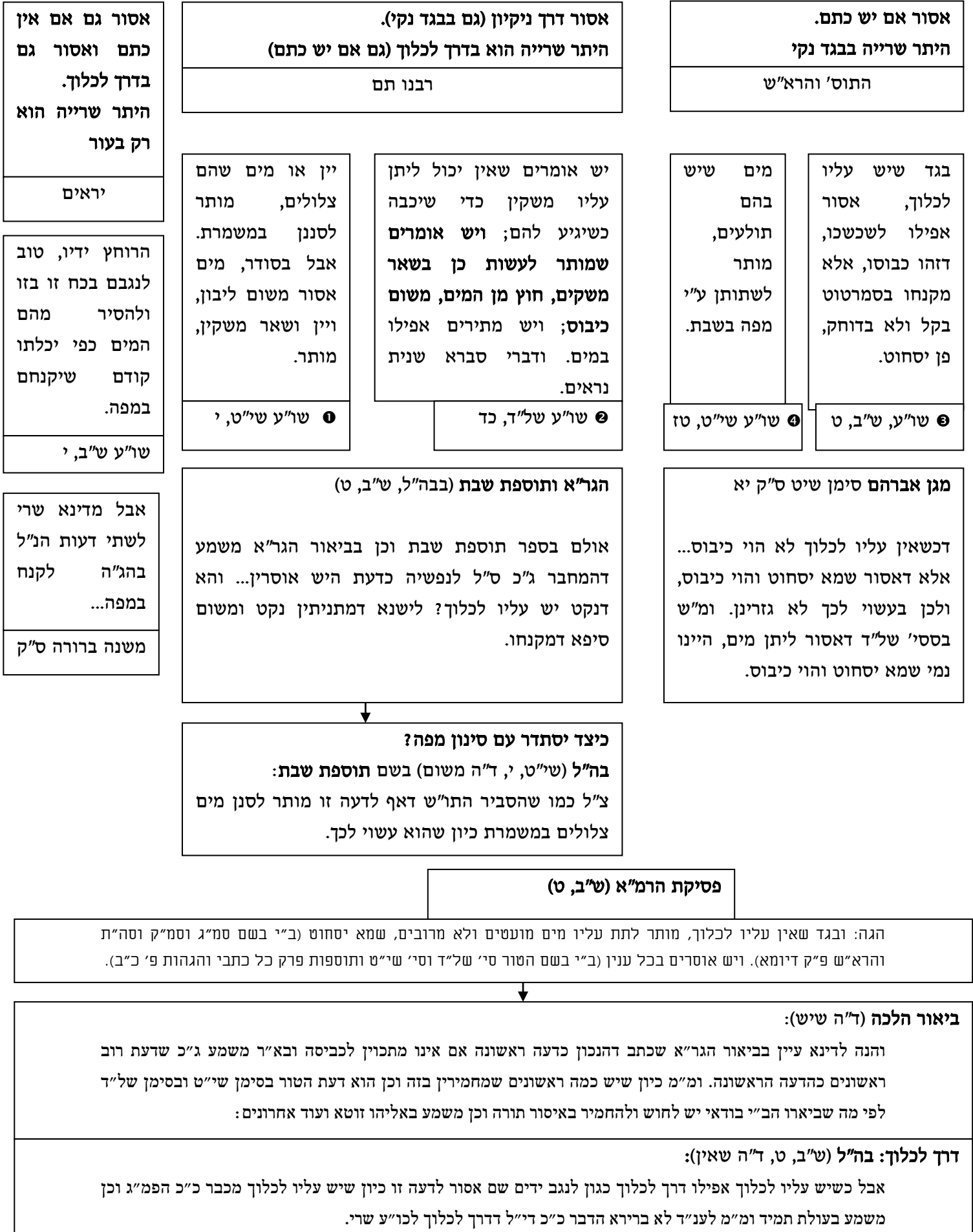
אסור גם אם אין כתם ואסור גם בדרך לכלוך.

היתר שרייה הוא רק בעור

אסור אם יש כתם.

היתר שרייה בבגד נקי

פסק ההלכה באיסור שרייה

האם מותר לשרות בגד במים?

המקרה	איסור "ליבון"	חשש שמא יסחט	הדין להלכה
מים נקיים על שלחן נקי: ספיגה בסמרטוט נקי [מציאות זו פחות שכיחה, כי בדרך כלל ישנם פירורים וכדומה על השלחן, וממילא הדבר נחשב כ'דרך לכלוך', שזהו מקרה קל יותר]	לשיטת התוס' – אין איסור. לשיטת ר"ת: יש איסור. וכך החמיר המ"ב.	אין חשש (כי לא מקפידים עליו)	יספוג את המים באמצעות נייר סופג [שנחתך לפני השבת] או טישו (כי בהם אין איסור ליבון. אך ייזהר שלא לסחוט), או יגרור את המים לרצפה (ע"י מגב או סכין) בעדינות, מבלי להספיג במפה, ועל הרצפה זהו דרך לכלוך וממילא מותר לספוג בסמרטוט.
מים נקיים על שלחן נקי: סמרטוט עם לכלוך	אסור [גם לתוס' וגם לר"ת]	אין חשש שמא יסחט (כי לא מקפידים עליו).	אסור לכו"ע. ולכן יקח כאמור טישו או נייר סופג, או יגרור לרצפה וינגב בסמרטוט.
מים על שלחן עם פירורים וכדומה (המציאות הרווחת) סמרטוט עם כתם	מסתבר שכיום נחשב "דרך לכלוך" – לדעת רבנו תם אין איסור ליבון, והבה"ל סבור שזו דעת כולם (והפמ"ג חולק)	אין חשש שמא יסחט (בסמרטוט)	מותר [אך יש הידור להשתמש בסמרטוט נקי או בנייר סופג, כדי לחוש שסוברים שלדעת הר"י יהיה איסור כשיש כתם, אף שהוא דרך לכלוך]
מים נקיים על שלחן עם פירורים – שרייה במגבת נקייה	מותר	אם אלו מים מרובים – יש חשש שמא יסחוט. מים מועטים – אין איסור (וכל שהמגבת אינה נסחטת, נחשב כמים מועטים).	אם המים לא גורמים למגבת להיות ברת סחיטה (ואין טופח על מנת להטפוח) – ניתן לנגב בה. במים מרובים – אין לנגב בה. אבל, מותר לנגב עם סמרטוט המיועד

לכלוך או מגבת כלים או עם טישו			
מותר בכל דבר (ותמיד יש להיזהר שלא לסחוט)	אין חשש [לא גזרו בשאר משקים שמא יסחט, כי ממילא הבגד מלוכלך גם לאחר סחיטה]	מותר [לכו"ע, כי החומר עצמו מלכלך]	יין או מיץ "דרך לכלוך"
עדיף להוציא בשינוי, אבל אם אין כתם יש על מה לסמוך להקל ולפתוח את הברז.	אין חשש	אם הסמרטוט נקי – לתוס' מותר. לר"ת אסור, ולכתחילה מחמירים. אם יש כתם – אסור	סמרטוט בכיור – האם מותר לפתוח ברז - כיור נקי
מותר	אין חשש	מותר (דרך לכלוך. בוודאי לדעת הבה"ל)	סמרטוט בכיור עם כלים וכדומה
מותר (בין אם זה עור רך ובין אם זה עור קשה).	אין חשש שמא יסחוט בעור	מותר	האם מותר לשרות עור במים?
ארוג – אסור. יצוק – מותר לשים מים על הכתם, אבל לא לשרות את כל הבגד ובפרט אם יש בו חוטים המחברים בין החלקים.	אם הוא ארוג – יש איסור בדבר. אם הוא יצוק – אין חשש זה (אא"כ יש בו חוטים).	אם הוא ארוג – הרי שיש איסור (ייתכן שרק דרבנן). אם הוא מיציקה: לכאורה היה צריך להתיר, אבל כיוון שהדבר דומה לכביסה, מקובל לאסור, וכיוון שממילא יש בדרך כלל גם חוטים בבגד. אבל אפשר לשים מים על הכתם בצורה נקודתית.	האם מותר לשרות בגד סינטטי במים?
מותר (כדין עור)	מותר	מותר	האם מותר לשרות מפת ניילון במים?
מותר לשרות, גם בחומר מנקה (ויש מחמירים לשרות רק בחומר שרייה ללא ניקוי), אבל לא ישפוף אלא רק יוריד קלות	אין חשש	מותר	האם מותר לשרות עדשות מגע בנוזל שרייה?

את החומר.			
-----------	--	--	--

כיבוס עור [פילוסופיה? ניילון?]

משנה זבחים צג:

ניתז על העור... אחד הבגד ואחד השק ואחד העור - טעונית כיבוס.

משנה שבת קמב:

היתה עליו לשלש - מקנחה בסמרטוט, היתה של עור - נותנין עליה מים עד שתכלה.

רבא בזבחים צג:

אי ברכין וכדברי הכל [בעור רך יש כיבוס לדעת כולם], אי בקשין וכאחרים... [בעור קשה יש כיבוס לדעת אחרים, ואילו חכמים מתירים].
כך אמרו: שכשוך מותר, כיבוס אסור [שכשוך מותר בין בעור רך ובין בעור קשה. כיבוס - נחלקו ראשונים? א. ר"ף ורמב"ם: אסור לכו"ע (אלא שלחכמים אסור בעור קשה רק מדרבנן). ב. רש"י ור"ן: כיבוס אסור בעור רך. כיבוס בעור קשה - לפי אחרים חייב, ולפי חכמים מותר לכתחילה].

עור

כיבוס במים

שכשוך במים

עור קשה -
אחרים - חייב; חכמים - מותר

עור רך - אסור.

מותר [גם בעור רך]

רוב הראשונים: הלכה כחכמים. אין איסור תורה בכיבוס עור קשה.

שאלות: הלכה כ'אחרים' - כיבוס בעור (אפילו קשה) - איסור תורה

משנה ברורה: איסור תורה (בשפשוף ממש. אך מוליך ומביא במים רק דרבנן).
ש"ע הרב: איסור דרבנן

רש"י ור"ן: בעור קשה אין איסור כיבוס

ר"ף ורמב"ם: ישנו איסור דרבנן בכיבוס עור קשה

ש"ע

מדוע מותר לשטוף כלים בשבת?

אבני נזר: אין מלבן בדבוק (אלא רק בבלוע).
אין מלבן בכלים

מדוע אין איסור תורה בהגעלת כלים בשבת ובי"ט? (אלא רק "נראה כמתקן")?

אבני נזר: אין מלבן אלא בבלוע הניכר
אין מלבן בכלים

שפשוף מפת ניילון

אולי אסור כי אינה כלי.
מותר, כי בולעת כלל! אינה כלי.

ש"ת אבני נזר, אר"ח קנ"ז, אותיות יא-יב:

שטיפת כלים: והלכלוך שעל גביו כשמנקה. לא איכפת לן כיון שאין בלוע בתוך הכלי.

הגעלת כלים: ...דאין בהגעלת כלים כשרים ביום טוב כדי לנקותן שום איסור (פרט למתקן ביו"ט), ולכאורה למה לא יחשב מלבן שמנקה הכלי? וצריך לומר דמלבן אינו אלא משום חזותא כמו צובע. וכן כתב הרב מלאדי סימן ש"ב בקונטרס אחרון. והבלוע שבתוך הכלי אין מקלקל מראהו...

מקרים נוספים: פטמת בקבוק, מוצץ, כפפות מניילון, סחיטת עור. עדשות מגע.

ליבון וסחיטה בשיער [סקוצ', ננס פלסטיק, מברשת שיניים וכדומה]

שבת קכח:

מילדין את האשה וקורין לה חכמה ממקום למקום, ומחללין עליה את השבת. לאתויי מאי? – לאתויי הא דתנו רבנן: אם היתה צריכה לנר – חבירתה מדלקת לה את הנר, ואם היתה צריכה לשמן – חבירתה מביאה לה שמן ביד, ואם אינו ספק ביד – מביאה בשערה, ואם אינו ספק בשערה – מביאה לה בכלי... אם היתה צריכה לשמן וכו'. תיפוק ליה משום סחיטה! רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: אין סחיטה בשיער. רב אשי אמר: אפילו תימא יש סחיטה בשיער – מביאה לה בכלי דרך שערה. דכמה דאפשר לשנויי – משנינן.

רמב"ם (פ"ט הי"א):

המכבס בגדים הרי הוא תולדת מלבן וחייב, והסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו הרי זה מכבס וחייב, שהסחיטה מצרכי כיבוס היא כמו שההגסה מצרכי הבשול, ואין סחיטה בשיער וה"ה לעור שאין חייבין על סחיטתו.

רא"ש (שבת, פכ"ב סימן ד'):

משמע בפרק מפנין (דף קכח ב) דאיכא חיוב חטאת בסחיטת שמן מתוך השיער.

רמב"ם (פ"ב הי"א):

היולדת כשכורעת לילד הרי היא בסכנת נפשות ומחללין עליה את השבת... ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו מביאין לה, וכל שאפשר לשנות משנין בשעת הבאה כגון שתביא לה חברתה כלי תלוי בשערה ואם אי אפשר מביאה כדרכה.

בית יוסף (ש"ל, א):

וטעמו משום דאף על גב דאין סחיטה בשיער איסורא [מדרבנן] מיהא איכא.

טבילה בשבת

האשכול (מקוואות ס"ג), **חידושים המיוחדים לר"ן** (שבת קכח): יש להתיר: א. אולי אין סחיטה בשיער. ב. אף אם יש איסור דרבנן, בטבילת מצווה לא חששו. ג. יש איסור רק בשמן, כי לא ייצא מהשיער בלא סחיטה.

ראב"ד (בעלי הנפש, שער הטבילה, עמ' פג) דוחים את הטבילה למוצאי שבת כי "איך תינצל מאיסור סחיטת שיער?"

בית יוסף (יו"ד, ס"ס קצט) טבילת מצווה מותרת בשבת "וחששא דסחיטת שער אינה כלום, שהרי פסק הרמב"ם בפ"ט מהל' שבת, שאין סחיטה בשיער..."

מקרים מעשיים:

שיער, זקן: מותר לשטוף, אבל לא יסחוט ביד.
מגבת: מותר לנגב בה שיער, כי סחיטה בשיער דרבנן, וזהו ניגוב כלאחר יד (גרשז"א).
סקוצ': אסור (דש מדרבנן – כי צריך את המים היוצאים [בליעה בין הסיבים]; מלבן – כשמנקה את הסקוצ').
ננס פלסטיק, מנקה אסלות, מנקה בקבוקים: מותר, כי המים יוצאים לבד.
מברשת שיניים: יש אוסרים משום סחיטה (שו"ת אג"מ, שבט הלוי). אבל רבים מתירים, כי יש ידית (גרש"א, יב"א).
נייר: אין איסור מלבן (דרך לכלולך), אבל יש איסור דש (ולכן ניתן לספוג בנחת, בלי לסחוט).

באור הלכה (ש"ב, ט): ...כיבוס שייך מן התורה אפילו בשיער... אך קשה לי אסוגיא דשבת נ' ע"ב דמשמע שם דהיה מותר לכו"ע לחוף השערות בשבת בנתר וחול אם לא מטעם חשש השרת השער...ועל כרחך דסבירא ליה להגמרא לחלק בין שער תלוש לשער מחובר דבשיער מחובר על גוף האדם לא שייך בו שם כביסה... [ואסור לסחוט רק מדרבנן].

שו"ת אג"מ (או"ח ח"א סימן קל"ג): שמן אסור – כי צריך את השמן. סחיטת מים בשיער מותרת – כי לא צריך את השמן (ולכן אין איסור דש), ואין ליבון, כי אין מלבן בגוף האדם.

ניקוי יבש – הסרת כתם

שבת קמז.

המנער טליתו בשבת – חייב חטאת.

רש"י: מן העפר

תוספות: המנער טליתו - פי' ר"ח מן הטל שעליו דהיינו כיבוס וליבון חייב חטאת... אבל בניעור מן העפר כדפירש בקונטרס אין נראה שיהא שייך ליבון.

שר"ע (ש"ב, א):

המנער טלית חדשה, שחורה, מן הטל שעליה, חייב.

רמ"א (שם): י"א דאסור לנער בגד מן האבק שעליו, אם מקפיד עליו, וטוב לחוש לדבריו (רש"י וא"ז).

משנה ברורה (ס"ק ו):

עיין בא"ר שכתב דמדינא יש איסור בזה כי הרבה ראשונים סוברין כשיטת רש"י ע"ש ומ"מ נראה דיש לסמוך על דעה ראשונה להקל ע"י א"י ובפרט דאיכא לפעמים משום כבוד הבריות בזה. וטוב ליזהר כשבא שחרית בשבת לבה"מ להניח כובעו ובגדיו במקום שימור כדי שלא יפלו לארץ ויעלו אבק עליהם ויבא לחילול שבת.

שבת קמ. אמר רב כהנא: טיט שעל גבי בגדו - מכסכו מבפנים ואין מכסכו מבחוץ.

רש"י שם:

מבפנים - דלא מוכחא מילתא לאיתחזווי כמלבן, ומלבן ממש לא הוי, דאין נותן שם מים.

רבי עקיבא איגר (בגליון הש"ס):

רש"י ד"ה מבפנים וכו' ומלבן ממש לא הוי דאין נותן שם מים – עיין לקמן דף קמז ריש ע"א ברש"י ד"ה חייב חטאת וצ"ע!

שער הציון (ס"ק מא):

(מא) רש"י. ולא דמי למה דמחייבין במנער טלית חדשה מן האבק שעליו לשיטת רש"י, דהתם מצחצח הבגד על ידי זה והוא תיקונו, מה שאין כן כאן שאינו רק שמסיר הטיט, ורושם הלכלוך עדיין נשאר עליו, והדרך להעבירו על ידי מים, ובזה סרה קושית הגאון ר' עקיבא איגר שנשאר בצריך עיון על רש"י בגליון הש"ס.

ניעור אבק – תנאים לאיסור

שבת קמז.:

המנער שליתו בשבת – חייב הטאת. ולא אמרן אלא בחדתי, אבל בעתיקי – לית לן בה. ולא אמרן אלא באוכמי, אבל בחירי וסומקי – לית לן בה. והוא דקפיד עלייהו.

שחור	חדש	מקפיד
------	-----	-------

קיפול בגדים בשבת

שבת קיג.

משנה. מקפלין את הכלים אפילו ארבעה וחמשה פעמים...
גמרא. אמרי דבי רבי ינאי: לא שנו אלא באדם אחד, אבל בשני בני אדם - לא, ובאדם אחד נמי - לא אמרן אלא בחדשים, אבל בישנים - לא. וחדשים נמי לא אמרן אלא בלבנים, אבל בצבועים - לא. ולא אמרן אלא שאין לו להחליף, אבל יש לו להחליף - לא.

